

Міста України

Віктор Куркевич

Київщина
для романтиків

Харків
«ФОЛІО»
2024

ПЕРЕДМОВА

Це перший докладний путівник околицями Києва, а також частиною Київської області, тому у читача, крім подиву від таких несподіваних відомостей, з'явиться зацікавленість в подальшому знайомстві.

Тут розказано про деякі місцевості, близько розташовані до столиці, які, попри уявну близькість до Києва, насправді мало відомі. Тоді як значні населені пункти, як от Біла Церква або Переяслав, уже докладно описані в книгах. Цю розповідь побудовано для подорожі візуальної або уявної. Влаштувавшись зручно на дивані під зеленим торшером, попиваючи ароматний чай, саме час податися під Бровари, а не на Канари.

У цій інформативній, з цікавими подробицями книзі, крім труднощів, пов'язаних із пошуками забутих краєзнавчих матеріалів, виникли й інші труднощі, що беруть початок з XVIII століття, часів Катерини II. Вони пов'язані з адміністративним підпорядкуванням насамперед території, посеред якої на той час проходив кордон між Річчю Посполитою і Російською імперією, відтак Васильків майже століття був прикордонним містом, а територія Дарницького району міста Києва до 1923 року перебувала у складі Чернігівської губернії. Зупинюся на цьому більш детально. Над моїм письмовим столом, де я пишу цю та інші мої книги, висить карта 1780 року Київського воєводства, розташованого на правому березі Дніпра. В Річ Посполиту, тобто Польщу, за Андрусівським договором 1667 року не входив «Київський трикутник».

Київське воєводство (*лат.* Palatinatus Kioviensis, *польск.* Województwo kijowskie) — адміністративно-територіальна одиниця, утворена в 1471 році в складі Великого князівства Литовського, а з 1569 року — у складі Малопольської провінції Королівства Польського. Ліквідовано його було в 1793 році в результаті другого поділу Речі Посполитої. До 1667 року столицею воєводства був Київ. За умовами Андрусівського перемир'я Річ Посполита втратила більшу частину воєводства і його столицю, але його назву не було змінено. Центром воєводства став Житомир. Шляхетський сеймик розташовувався в Судовій Вишні. До складу цього великого воєводства входило тільки три повіти: Київський, Овруцький та Житомирський. Воєводство мало трьох сенаторів.

Київську губернію утворили при першому поділі Росії на губернії 18 грудня 1708 року і спочатку вона включала 55 міст. Через 11 років її розділили на чотири провінції: Білгородську, Київську, Орловську і Севську. У 1728 році з Белгородської, Орловської та Севської провінцій утворили Білгородську губернію. Губернське правління в Київській губернії заснували Указом від 7 листопада 1775 року. Трьома указами 1796 року з частини повітів Брацлавського, Київського і Волинського намісництв заснували нову Київську губернію, причому частина її, розташована на лівобережжі Дніпра, відійшла до Малоросійської губернії. Адміністративно-територіальний поділ остаточно оформився до початку ХХ століття, коли в губернії постали 12 повітів і 205 волостей, 12 міст, 111 містечок і 7339 інших населених пунктів.

У Чернігівську губернію входили такі повіти: Семіполковський, Остерський, Броварський, Гоголівський. Яготин та Бориспіль входили до Полтавської губернії.

У червні 1925 року Київську губернію, як і всі інші губернії Української РСР, скасували. У 1930 році Бровари як

київське передмістя увійшли до Київської приміської смуги і перейшли в безпосереднє підпорядкування Київміськради, але у квітні 1937 року місто знову стало райцентром, але вже Київської області. Містом районного підпорядкування Бровари стали в 1957 році.

Київська область була створена 27 лютого 1932 року в складі УРСР серед п'яти перших областей республіки. Адміністративним центром області став Київ. 15 жовтня 1932 року зі східних районів області утворили Чернігівську область. 22 вересня 1937 року із західних районів області утворили Житомирську область. 7 січня 1954 року з південних районів області утворили Черкаську область, і тоді Київщина отримала сучасні кордони. Адміністративний центр Київської області — місто Київ (до складу області не входить). Область має два ексклави — місто Славутич, оточений територією Чернігівської області та селище Коцюбинське, оточене територією міста Києва.

Поки писалася ця книга, Україна почала жити за новим районним поділом областей. 12 червня 2020 року Кабінет міністрів України погодив постанову Верховної Ради «Про ліквідацію та створення районів». Документ повністю змінює адміністративний поділ регіонів країни.

У Київській області було 25 районів, а стало сім. У Білоцерківський район увійшли Володарський, Рокитнянський, Сквирський, Ставищенський і Таращанський райони. В Бориспільський район увійшли Переяславський і Яготинський райони. В Броварський район увійшли Баришівський і Згурівський райони. У Бучанський район увійшли Бородянський район, Вишневе, Ірпінський і Макарівський райони. У Вишгородський район увійшли Іванківський і Поліський райони. У Обухівський район увійшли Богуславський, Васильківський, Кагарлицький, Миронівський та Ржищівський райони. У Фастівський район увійшли Боярка, Калинівка та Глеваха.

Як тут не згадати анекдот:

«Помер рабин з Мукачева і постав перед Богом.

— Де ти народився? — запитав його Господь.

— В Австро-Угорщині, — відповів ребе.

— Де ти пішов в хедер (школу)?

— У Чехословаччині.

— Де ти одружився?

— В Угорщині.

— Де народився твій первісток?

— У Третьому рейху.

— Де народилися твої внуки?

— В СРСР.

— А де ти помер?

— В Україні.

— Мій добрий ребе, — сказав Бог, — багато в житті тобі довелося подорожувати. — Зовсім ні, Господь, — зітхнув рабин. — Я все життя не залишав рідного міста».

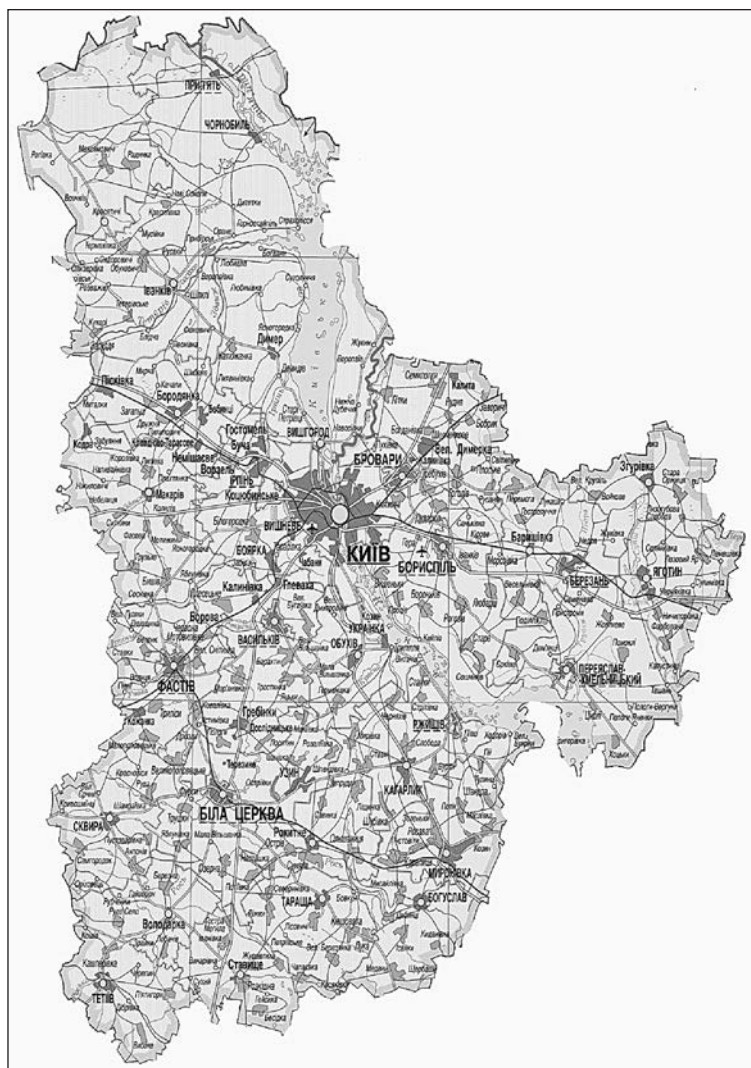
Коли стався цей черговий адміністративний поділ, цей путівник був уже сформований. Можна було змінити його по-новому, але це б ще більше заплутало читачів у межах скасованих 25 районів. Тому автор залишив всі назви в старих кордонах. Святуємо ж ми Старий Новий рік!

Отже, вирушаємо в подорож Київщиною. Але спочатку перелік того, що безсумнівно, заслуговує вашої уваги у великих і маленьких селищах і містах.

Антонівка, с. Ставищенського району. Церква Різдва Богородиці (1777 р.).

Балико-Щучинка, с. Кагарлицького району. Монумент радянським воїнам — учасникам форсування Дніпра і боїв на Букринському плацдармі (1985, скульптор В. Зноба).

Городище — залишки літописного міста-фортеці Чучин (1110 р.).

Карта Київської області

Баришівка, Краєзнавчий музей, створений його уродженцем В. С. Костенком.

Біла Церква (1032 р.). Заснована Ярославом Мудрим, а місто із сучасною назвою з XVI століття стало протягом двох століть власністю родини Браницьких. Пам'ятником їм став парк «Олександрія» (1797 р.) як складова частина резиденції графів Браницьких) — шедевр ландшафтно-паркового мистецтва в стилі класицизму (садівник Мюффо, пізніше О. Янс). Зараз цей парк досяг своєї особливої краси, яку доповнюють паркові споруди та скульптури, створені з великим смаком. Єдиний повністю збережений у Київській області. Пам'ятки культової та цивільної архітектури (XVIII—XIX ст.). Церква Св. Миколая (1706 р.), торгові ряди (1814 р., архітектор Л. Руска), собори: Св. Іоана Предтечі (1812 р.), Преображенський (1812 р.). Краєзнавчий музей, один із кращих (з постійною виставкою про ромів). Місто розташоване на р. Рось, звідки як деякі вважають і пішли русичі.

Пам'ятники: П. К. Запорожцю (1971 р., скульптор І. Кавалерідзе), Ярославу Мудрому (1985 р., скульптор М. Константінова, архітектор В. Гнезділов) гетьманам: Кшиштофу Косинському (1979 р., скульптор С. Андрейченко), Б. Хмельницькому (1983 р., скульптор А. Гончар) і багато інших.

Білогородка, с. Києво-Святошинського р-ну. Городище — залишки літописного міста Білгород, заснованого Князем Володимиром (вперше згадується близько 980 року). Багатоповерховий дот — одна зі споруд Київського укріп-району, пам'ятник оборони Києва 1941.

Богданівка, с. Яготинського району. Музей-садиба народної художниці Катерини Білокур, могила, пам'ятник (1967 р., І. Гончар).

Богуслав (1195 р.). Батьківщина Івана Сошенка, будинок-музей художника, пам'ятник (1982 р., скульптор І. Копайгоренко). З особливим смаком зроблений краєзнавчий

музей. Пам'ятник Марусі Богуславці (1980 р., скульптор М. Короткевич). Троїцька церква (1862 р.).

Бориспіль. Аеропорт «Бориспіль» (1965 р., арх. А. Добровольській та ін.) Храм Покрова з прекрасними розписами (1995 р., арх. Л. Скорик).

Бородач, с. Богуславського р-ну. Воскресенська церква (1800 р.).

Борщів, с. Баришівського району. Пам'ятник героям оборони Києва (1991 р., скульптор В. Гнезділов, Л. Кулепко-Корецька).

Боярка. З кінця ХІХ в. — популярна дачна місцевість і кліматичний курорт (соснові ліси, ставки), де відпочивали й лікувалися відомі діячі літератури та мистецтва (Семен Надсон). Музей письменника Миколи Островського, який працював тут 1921 року на будівництві вузькоколійки (описаної в романі «Як гартувалася сталь»).

Васильків (988 р.). Відновлений у 1586 році на стародавньому городищі — залишках літописного міста-фортеці Василів, названого християнським іменем засновника — Князя Володимира. Вали (Х—ХІ ст.). Батьківщина преподобного Феодосія. Собор Св. Антонія і Феодосія (1758, будівельник С. Ковнір). Адміністративна будівля Чернігівського полку, який тут квартирував, пам'ятник декабристам — керівникам повстання 1825 року.

Веприк, с. Фастівського району. Музей-садиба Кирила Стеценка, могила, пам'ятник (1970 р., скульптор Г. Кальченко).

Витачів (940 р.), с. Обухівського р-ну. Два городища (Х—ХІ ст.) — залишки давньоруського міста-фортеці Витачів.

Вишгород (946 р.). Розвиток сучасного міста пов'язаний із Київською ГЕС (побудована 1965 року). Від зруйнованого монголами літописного Вишгорода залишилося городище і залишки Борисоглібського собору (побудований як усипальниця перших православних святих Бориса і Гліба, освячений 1115 р.; на його фундаменті

стоїть церква (1862 р.). Державний історико-культурний заповідник (1994 р.)

Ворзель, смт Ірпінської міськради. Кліматичний курорт (соснові ліси).

Добраничівка с. Яготинського району. Стоянка первiсної людини (пiзнiй палеолiт) i присвячений їй музей.

Дубiвка, с. Таращанського р-ну. Церква Св. Олександра Невського (1748 р.).

Змiєві вали. Оборонні споруди, побудовані переважно III—IV ст., добудовувалися в X—XI ст. на кордоні зі степом.

Ірпiнь, Києво-Святошинського р-ну. Будинок творчості письменників. Курорт.

Кагарлик. Давньоруське городище (XI ст.). Парк (XIX ст.), який залишився від чудового маєтку Толстих.

Креничі, с. Обухівського р-ну. Покровська церква (1761 р.).

Ксаверiвка с. Васильківського р-ну. Забудова села (1957—60 рр., арх. В. Кравченко). Була свого часу «показовим» селом, куди уряд запрошував високих гостей (І. Ганді, Ю. Гагарін та ін.). Картинна галерея.

Липовий Скиток, с. Васильківського р-ну. Онуфрiївська церква (1705 р.).

Мазепинці, с. Білоцерківського району. Батьківщина Івана Мазепи, пам'ятник Івану Мазепі (скульптор Е. Горбань, 1994 р.).

Макарів смт Городище (X ст.). Залишки маєтку (XIX ст.). Батьківщина св. Дмитра Ростовського (Туптала). Пам'ятник йому (2007 р., А. Марчук, В. Шелудько). За деякими даними тут народився Кіндрат Рилєєв.

Мар'янівка, с. Васильківського р-ну. Курган Переп'ятиха (скіфська культура), розкопки якого малював Тарас Шевченко.

Батьківщина Івана Козловського. Музей-садиба І. С. Козловського.

Нові Петрівці, с. Вишгородського р-ну. Пам'ятник-музей до визволення Києва від німецько-фашистських загарбників. Державний музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 році» (1996 р.) і музей-діорама «Битва за Київ. Лютизький плацдарм 1943 р.» (художник М. Присекін та ін.).

Обухів, місто. Батьківщина Андрія Малишка, літературно-меморіальний музей, пам'ятник (1994 р., арх. А. Ігнащенко)

Острів, с. Рокитнянського району. Церква Св. Михайла (1740 р.).

Пархомівка, с. Володарського району. Одна з найбільших на Україні — Покровська церква (1908 р.), прикрашена мозаїками Миколи Реріха, ворота, будинок священника, сторожка (арх. В. Покровський). Пам'ятник Віктору Голубеву.

Переяслав (907 р.) з 1054 до 1239 рр. — столиця землі-князівства. У XVII—XVIII ст. — один із центрів України. Пам'ятки барокової архітектури: будівлі Вознесенського монастиря (собор, (1695 р.); дзвіниця (1776 р.) колегіум (1757 р.), церква Св. Михайла (1646 р.). Вали та залишки кам'яних споруд XI ст. Пам'ятники на честь 300-річчя Переяславської Ради (1954 р., скульптор В. Вінайкін, В. Гнезділов), «Навіки разом» (1982 р., скульптор Б. Клімушко). 20 музеїв, в т. ч. музей народної архітектури та побуту, меморіальні музеї: Григорія Сковороди, Шолом Алейхема, Володимира Заболотного, Миколи Бенардоса, а також музеї: кобзарства, сухопутного транспорту (1993 р.), «Поштова станція» (1993 р.), рушники (1995 р.), лікарських рослин (1996 р.), історії філософії (1998 р.), хліба та ін. Пам'ятники: на честь першої літописної згадки слова «Україна» (1999 р.), митрополиту Єфрема. Національний історико-етнографічний заповідник, Діорама «Форсування Дніпра» (художник М. Присекін).

Підгірці, с. Обухівського р-ну. Церква Св. Михайла (1742 р.), дзвіниця (1853 р.).

Поштові станції, Києво-Святошинський р-н. 15-й, 32-й і 53-й км шосе Київ — Житомир, (1846 р.).

П'ятигори, с. Тетіївського району. Успенська церква (1821 р.).

Ржищів (1151 р.). Городище міста-фортеці Іван (XII ст.). Троїцька церква (1860 р.).

Ромашки, с. Рокитнянського району. Покровська церква (1843 р.).

Росава, с. Миронівського району. Церква Св. Миколая (1752 р.).

Руде Село, с. Володарського району. Палац (XVIII ст.), Троїцька церква (1841 р.).

Синява, с. Рокитнянського району. Церква Св. Миколая (1730 р.). Пам'ятник антському князю Божу (1996 р., скульптор А. Гончар).

Сулимівка, с. Бориспільського р-ну. Покровська церква (1629 р.).

Товстий Ліс, с. Чорнобильського району. Зона відчуження. Воскресенська церква (1760 р.). Згоріла дотла в 1996 році.

Трипілля (1093 р.), с. Обухівського р-ну. Місце перших знахідок пам'яток трипільської землеробської культури, яку вважають «протоукраїнською». Музей «Трипільської культури» (2003 р., розробка А. Поліщук, худ. А. Гайдамака) (не працює). Городище фортеці Тріполі. Пам'ятник комсомольцям, загиблим 1919 року, намагаючись придушити народне повстання під проводом отамана Зеленого (1956 р., Е. Фрідман).

Фастів (1390 р.). Покровська церква (1781 р.). Костел (1911 р., архітектор Ф. Троупянський, скульптор Е. Саля), завод (1876 р.). Пам'ятник винахідникові Миколі Бенардосу (1981 р., скульптор А. Древецькій). Державний краєзнавчий музей.

Халеп'я, с. Обухівського р-ну. Музеєфіковані пам'ятки трипільської культури (I тис. до н. е.). Городище — залишки літописного міста-фортеці Халеп (відомо з 1090-х).

Чайки, с. Богуславського р-ну. Микільська церква (1758 р.).

Черняхів, с. Кагарлицького району. Урочище «Окіп». Могильник (II—IV ст.), після дослідження якого з'явилася назва «Черняхівська культура».

Шамраївка, с. Сквирського району. Спиридонівська церква (1849 р.).

Карта Київської губернії

Шарки (903 р.), с. Рокитнянського району. Городище міста Торчський (XI ст.), поселення кочівників — чорних клубуків.

Шкарівка, с. Білоцерківського району. Церква Зіслання Святого Духа (1706 р.).

Яготин (1552 р.). Залишки палацу і парку (XVIII—XIX ст.), садиба Розумовських, потім Репніних, тут бував Т. Шевченко. Державний історичний музей.

ВСТУП

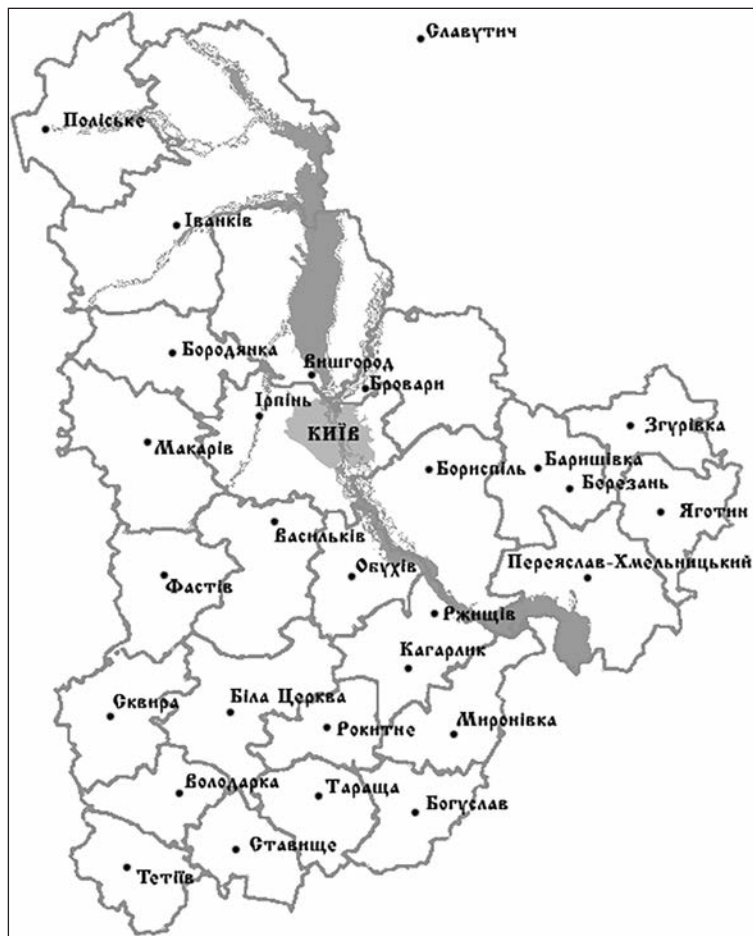
Всі пам'ятки Київської області неможливо вмістити в одну книгу, тому автор обирає ті райони, які ближче до Києва і, як не дивно, майже не описані.

Давно працюючи екскурсоводом я часто, особливо в заміських поїздках, любив повторювати, що передмістя Києва знають гірше околиць теперішнього Петербурга. І слухачі, на превеликий жаль, завжди зі мною погоджувалися. І не тому, що навколо мого Міста здавна жили тільки прості, звичайні мешканці... Тут облаштовувалося чимало знаменитостей, відбувалися найважливіші події, не тільки Другої світової війни, а й було чимало цікавих і пам'ятних споруд, в тім числі давно минулих століть. І тисячоліть! Обізнаність жителів Києва в цьому напрямку не змінилася! Нехай хоч ця книга допоможе надолужити згаяне! І розкриє очі на занедбані дивовижні споруди й забуті пам'ятні місця!

Окремо потрібно сказати про палаци та садиби Києва, зокрема, у цьому виданні. Бо їх конче потрібно врятувати — не тільки від забуття, але і від повного руйнування! Ще кілька десятків років тому деякі з них виглядали цілком пристойно і справляли втішне враження. У колишніх покоях магнатів і поміщиків середньої руки розміщувалися шкільні класи або медичні амбулаторії. Проте доля цих маєтків в останню чверть століття майже завжди однакова: занепад — виселення з будівлі розміщеної в ній установи — пожежа — поступове розбирання по цеглинці місцевими жителями. Ну а якщо не пожежа, то, в будь-якому випадку, втрата господаря однозначно «вбивала» старовинну

будівлю, сприяючи її розграбуванню. Проте навіть огляд цих руїн вельми повчальний. Вони часом зберігають неімовірні історії! Бувало нерідко і сумні...

В Італії та Франції XIX століття любили створювати руїни, вони хоч і штучні, надавали місцевості, такий собі романтичний шарм... В країні «переможного пролетаріату» звикли перетворювати прекрасні творіння людського генія

Адміністративна карта Київської області

в руїни, «уламки самовладдя». Пролетаріат (нім. Proletariat від лат. Proletarius — незаможні) — соціальний клас, який не володіє правом власності, тобто зебраки матеріальні та духовні. Таких нічого не цікавило, тому на наступних сторінках наведу чимало прикладів варварського ставлення до культурних і духовних цінностей. І сьогодні, здавалося б за посиленої уваги до пам'яток архітектури, ой як багато прикладів повної відсутності дбайливого ставлення до них!

Ось тут хочу звернути увагу на особливу структуру цього видання. Завданням автора є не опис всіх пам'яток Київської області, а лише пам'ятних місць поблизу Києва, те, що «ближче лежить і хочеться подивитися, познайомитися, але якось наступного разу, колись там». Ось так і вийшло, те, що зовсім поруч — виявилось незнайомим, зовсім невідомим. Тому і побудував я свою розповідь інакше, ніж в алфавітному порядку, а ніби по колу... Як у дитячій грі «Кільце, кільце — до мене!». Ось і «Золоте кільце Київщини» — до нас!

Представники дворянського стану за допомогою кращих архітекторів, організаторів парків, садівників створювали ідеальні умови для повсякденного життя, творчої діяльності та повноцінного відпочинку. Садиба ставала привабливою не тільки красою своїх архітектурних споруд і тінистих парків, а й проявом турботи про гостей.

Господарі відрізнялися хлібосољством і гостинністю. У багатьох маєтках були «будинки для гостей» — не що інше, як малі готелі, процвітав культ кулінарії, тут були ідеальні умови для занять спортом, полювання, творчості. Словом, якщо вивчати наші традиції відпочинку, спорту, готельного та ресторанного господарства, то шукати їх треба в історії дворянської садиби.

Будь-яка колишня панська садиба — це певною мірою музей, оскільки в її стінах століттями накопичувалися

величезні історичні та художні цінності — картини, книги, гравюри, меблі, порцеляна, сімейні архіви. Все це збиралося і століттями дбайливо зберігалось. У панських маєтках таїлися незліченні, складені декількома поколіннями освічених людей зібрання книг, рукописів, картин, меблів, зброї, посуду... Справжні «сільські ермітажі»! І навколишні мешканці також долучалися до цих скарбів, досягаючи їх і збагачуючи свій духовний світ.

А люди, які жили в садибах! Як багато серед них було по-справжньому талановитих письменників, поетів, композиторів, художників! Та просто чесних, порядних, енергійних людей! Тим часом самих садиб, садибних будівель, парків, ставків стає все менше і менше. Сліди садибної культури, що досягла свого розквіту до середини ХІХ століття, ретельно стиралися в пореформений час, нещадно знищувалися в роки першої російської революції, у 1920-х. Кожне десятиліття ХХ століття внесло свою лепту в цей божевільний і нещадний процес. А прихід до влади «гегемона» значно посилив це нещадне руйнування! Волаючи пісню «Весь світ насильства ми зруйнуємо...», вони зносили і спалювали все, що стосувалося духовності і культури! І якщо продовжити цю люто-агресивну пісню, то «...Хто був ніким...» — той хоче ВСЕ!!!

ЗМІСТ

Передмова	3
Вступ.....	15

ПЕРЕДМІСТЯ КИЄВА

Як формувалися і кому підпорядковувалися передмістя Києва.....	21
Київ — збирач земель?	24
Перші дачі киян	26
Святошин і «трамвайні» дачники.....	28
У чому краса Дарниці?	54

ЗАДНІПРОВ'Я

Бровари	59
Бориспільський район.....	76
Баришівський район	91
Яготинський район	106

ПРАВОБЕРЕЖНА ТЕРИТОРІЯ

Кагарлицький район	113
Богуславський район.....	138
Обухівський район	147
Києво-Святошинський район.....	183
Васильків. Місто під Змієвим валом	192
Знову Києво-Святошинський район	200

Фастівський район	246
Макарівський район	266
Бородянський район	277

ПІВНІЧ КИЇВЩИНИ

Іванківський район	287
Вишгородський район	303